

PARLAMENTARIZMUS ÉS DIKTATÚRA

3. KONTINENTÁLIS KÍSÉRLETEK

MÁR az angol fejlődés vázolója során rámutattunk arra, hogy Angliának védett, ellenséges betörések ellen a tenger által biztosított helyzetében a központi királyi hatalom a főbírói funkcióra támaszkodva épül ki s a királyi főbírói székből fejlődik ki a parlament, holott a kontinentális fejedelem elsősorban országának külső biztonságát lévén hivatva megvédeni, belső központi hatalmát is katonai erejére támaszkodva építi ki s az ország erőinek mennél teljesebb kihasználása végett a közigazgatást is mind szilárdabban iparkodik kezébe keríteni. A fejedelemnek e merőben önálló és függetlenné lett személyes hatalmával szemben az alattvalók képvisellete, a rendi országgyűlés, nem hordozója, legfőljebb korlátja, kerékkötője az állami hatalomnak s az idők folyamán mind jobban és jobban háttérbe szorul. Az arisztokrácia, amely Angliában sikeresen vette fel a küzdelmet a királyi hatalommal s e harcból a nemzeti szuverénitás és a közszabadságok diadalmas védőjének dicsőségétől övezve került ki, a kontinensen általában meghajolni, megalkudni kényszerült: független politikai tényezőből átalakult udvari díszletté, a királyi abszolutizmus támaszává és védencévé. Az abszolutizmus elleni politikai harc vezetését helyette a polgári középosztály veszi át: politikai és társadalmi tagozatok, párt és osztály nem keresztezik egymást, mint Angliában, hanem egybeesnek, a nemzet élesen kétfelé szakad.

Ez a megszakadtság, kettősség a politikai gondolkozásban is kifejezést talál, mint az „állam“ és a „társadalom“ fogalmának kettőssége. „Állam“ a fejedelmet és kormányát jelenti, vele szemben áll a — polgári — társadalom, mint az egyesek, a magánemberek sokasága, vagyis a nem-állam. Amidőn pedig a „társadalmat“ képviselő polgári intelligencia a francia forradalom tanulságain tűnődő fejedelmektől kicsikarja az „alkotmányosságot“, a parlamentáris népképviseltek szervezését, ezekben voltaképp a társadalom, a nem-állam jut politikai kifejezésre.

Az új parlament egyelőre csupán a törvényhozásra kíván befolyást gyakorolni, az állam kormányzása a fejedelem kezében marad. Ámde a szuverénitás végső alanya is a fejedelem: ez olyan tétel, amelyre nézve a katonai és közigazgatási független hatalma birtokában levő uralkodóval nem lehet alkudni. A népképviseltek működésének joga egyelőre pusztán fejedelmi koncesszióból ered: a fejedelem önként átadja az állami főhatalom egy részét az országgyűlésnek. Ennélfogva az országgyűlés nem is lehet a fejedelemmel egyenrangú alkotmányos tényező: hogy a hatalmak egyensúlyának elmélete mégse szenvedjen, az elmélet, nem törődve a valósággal, különválasztja a

¹ L, Magyar Szemle 1932 ápr. szám 387. 1. és májusi szám 97. 1.

fejedelmi hatalomtól a kormány „végrehajtó“ hatalmát s a királyt Benjamin Constant úttörő gondolatai nyomán kormány és parlament fölött függő „semleges“ hatalomként képzei el, amely a maga teljes függetlensége és pártatlansága következtében a két konkurrens államhatalom vitáját a maga vitathatatlan tekintélyével a közjó szellemében dönti el.

A valóságban a fejedelem nem lebeg mozdulatlan semleges auktoritásként a többi állami főszerv felett, hanem a maga katonai erejére támaszkodva, a legfőbb hatalomért viaskodó konkurrens a parlamentnek, amely viszont vele szemben a „közvélemény“ erejére iparkodik támaszkodni, ennek harcbavitelére törekszik. A kormány nem lehet e kettő között önálló harmadik, mert gyökere vagy itt van, vagy ott s aszerint, hogy a kormányzás irányításának tényleges hatalma a fejedelem, vagy a parlament kezében van-e, egyik vagy másik konkurrens tényezőnek a hatalom pusztaságával kell beérnie. Ez a különbség az „alkotmányos“ és a parlamentáris monarchia között: ebben a parlamentet, abban a fejedelmet illeti az „utolsó szó“.

Mivel pedig az alkotmányos királyságban nem a parlament, hanem a fejedelem a kormányhatalom forrása, itt az angol értelemben vett parlamenti pártrendszer sem alakulhatott ki. Említettük, hogy az angol kétpártrendszert az uralkodó politikai elmélet elvont és „örök“ politikai princípiumoknak állítólag szükségkép fennálló dualizmusára hivatkozva magyarázza. A valóságban, mint láttuk, az angol rendszer egységes kormányzási tradíciók kifejlődésén alapszik s az „elvek“ elsorvadását jelenti arra a nélkülözhetetlen minimumra, amelyet a kettős szám jelent. Ahol ellenben valóban elvek érvényesülnek, ott nem a kettő az uralkodó kategória, hanem a — sok. Mert politikai elvi programot nem csupán kettőt, hanem igen sokat lehet felállítani. Az elvek rostája az élet: a kormányzás gyakorlati feladataival való állandó érintkezésben az elvek riktó színei letompulnak s az olyan pártok, amelyeknek a kormányzásban hosszabb tapasztalatuk van, az idők folyamán veszedelmesen fognak hasonlítani egymáshoz. Ellenkezőleg egy olyan testületben, amely tétlenségre van ítélve, amely nem kreálhat, legföljebb buktathat kormányokat, szabadon burjánoznak föl az „elvek“ és „programmok“, mert fejlődésükben nem akadályozza őket az élet, a tények rideg és egyhangú logikája. „Németország — írta Rehm 1912-ben — lehet a politikai programmpártok hazája, mert nem hazája a parlamentáris kormányformának“. Ez a megállapítás ma is több-kevesebb joggal általánosítható: a kontinentális parlamentekben az alkotmányos monarchia uralma alatt az elvek gazdag palettája alakul ki és a sokpártrendszer a szabály.

Ami emellett ezeket a program-pártokat egyaránt jellemzi, az: esszenciális negatívitásuk. A kormányzás maga nem történik pártalapon. A kormányzás a fejedelem „híveinek“ kezében van, akik az ő személyes bizalmának letéteményesei s akiket ténykedésükben az „államrezonnak“ szempontjai s nem pártprogramok irányítanak. Ha alakítanak, vagy megnyernek is pártokat a kormány támogatására, a kormány ezzel még nem válik igazi pártkormányvá s „kormányzó-pártról“ szabatosan nem lehet beszélni: hiszen a párt ebben az esetben

sem gyökere és alapja, hanem csupán uszálya a kormánynak. Mivel pedig a kormányrendszert, amelynek voltaképi feje a fejedelem, általános választáson, plebiszcitummal megbuktatni nem lehet, annak nőttön nő a — minden kormányrendszert a dolgok természeténél fogva fenyegető — népszerűtlensége; következésképp mindaz, amit a parlamenti pártok vele szemben mint „közvéleményt“ reprezentálnak, végül is nem egyéb, mint csupa negatív ellenzékiesség. Az „pillám“ és „társadalom“ fogalmi megkülönböztetése a maga merevségében valóra válik: a fejedelemmel, kormányával, bürokráciájával és hadseregével, mint állammal szemben voltaképp opposzióban van az egész társadalom, negativisztikus elvi programokat hordozó politikai pártok anarchikus sokaságára tagozódva.

Ilyen körülmények között „kormány“ és „ellenzék“ harcának is egészen más a jelleme, mint az angol parlamentben. Itt nem két hatalmi tényező áll szemben, amely egymást felváltja és kiegészíti, hanem két politikai rendszer, amely egymással élet-halálharcot vív. Nem két hajlítható párt doktrína és két alternatív kormánygamitura az ellenfél, hanem két politikai világnézet: a kormány a monarchia, az ellenzék többé-kevésbé nyíltan a népszuverenitás elvét képviseli. Míg tehát az angol parlamentben némelykor igen harcias szellemben is voltaképp konvencionális lovagi torna folyik: a kontinentális parlamentek még konvencionális formák között is reális, irtó háborúk színhelyei.

E harc végső eredménye, békés vagy erőszakos módon, a monarchia politikai hatalmának összeomlása: a politikai demokrácia győzelme, amely a hatalmat az ellenzék kezébe juttatja. Ez azonban idáig nem tanult kormányozni, csak oponálni. Vezérei nem államférfiak, hanem szónokok, fantaszták, kalandorok és demagógok. Emellett ez az opposzió nem egységes, fegyelmezett párt, mint Angliában „őfelsége ellenzéke“, hanem maga a káosz, tarka-barka társaság, amelynek egységét éppen csak negatívítása adta meg: egyes csoportjai csak abban az egyben értettek egyet, hogy a „rendszert“ meg kell buktatni. Ebből a társaságból csupán „koalíciós“ kormányokat lehet alakítani, amelyek a legkülönbözőbb „elvek“ szivárványát képviselik s amelyek a maguk életét napról-napra tengetik egyes vezéreknek és csoportoknak nyújtott engedményekkel s nem egyszer merőben a zsákmány szétosztásával a győzelmi társak között.

FRANCIAORSZÁG, amelynek az európai államok közül legrégebb parlamentáris múltja van, tanulságosan mutatja ennek a rendszernek következményeit: a harmadik köztársaság megalakulása óta nem kevesebb, mint 87 kormányt fogyasztott el, vagyis egy-egy kormány átlagos élettartama csupán 8 hónap; holott ugyanezen idő alatt Nagybritanniának — még a merőben esetleges, egyes kormányelnökök visszavonulása s másoknak halála miatt bekövetkezett személyi változásokat is számítva — csak 20 kormányra volt szüksége, átlagosan több mint három évi élettartammal. (A most lezárult 1928—32. évi francia parlamenti ciklus adatai még jellemzőbbek: e négy év alatt 10 kormánya volt az országnak, átlagosan kevesebb mint öt havi életidővel!)

Ezeknek a fantasztikusan ható adatoknak magyarázata az, hogy Franciaországnak van ugyan parlamentje, de voltaképp nincsen parlamenti kormánya, mert a parlament még a monarchikus időkből megmaradt hagyományok szerint csupán a nem-államot, a „társadalmat“, vagyis az ellenzékét képviseli. A parlament funkciója itt nem az, hogy támogassa, vagy éppen irányítsa, hanem az, hogy ellenőrizze és akadályozza a kormányt. A francia forradalom doktrínája mai napig is tovább él a francia radikalizmus modern teoretikusának, Alain-nek tételében: a kormány természeténél fogva deszpotikus, következésképpen a nép képviselőinek szüntelenül ellenőrizniök és korlátozniök kell működését.

Minthogy pedig egységes vonalakban való kormányzásról nem lehet beszélni, minthogy a miniszterek csak ritkán vannak annyi ideig hivatalban, hogy az ügyeket megismerhessék s akkor is idejük megoszlik a parlamenti csaták és a kormánytámogató képviselők ügyfeleinek fogadása között, voltaképp nem kormány és ellenzék áll egymással szemben, hanem a bürokratikus adminisztráció, — amelynek épületét még az Ancien Régime alapozta meg és Napoleon építette ki — vagyis a liberális értelemben vett „állam“ — és a parlament, mint az ellenzéki „társadalom“, a nem-állam képviselője. A parlamenti kormány hiányzó egységét és kontinuitását a bürokrácia tökéletes egysége és kontinuitása pótolja. Ez az egyik főoka annak, hogy Franciaország „kibírja“ a parlamentarizmust. A másik főoka az, hogy az országnak erős társadalmi homogeneitása mellett — Franciaország még ma is kifejezetten és túlnyomóan „polgári“ társadalom — azok a politikai kérdések, amelyek a parlament tárgyalásai és izgalmas kormánybuktató harcai felett uralkodnak, korántsem hatolnak túlságosan mélyre, nem érintik lényegesen a „társadalom“, a gazdálkodó egyesek sorsát és életét. „A mi politikai vitáink — írja André Siegfried — létünknek csupán igen csekély töredékére vonatkoznak s nagyon is gyakran szem elől szokás téveszteni, hogy óriási a mennyisége azoknak a dolgoknak, amelyekre nézve a franciák mind egyetértenek, bárminő párthoz tartozzanak is“. Akármilyen tetemes is tehát egyébként a különbség angol és francia parlamentarizmus között, végeredményben Franciaországra is érvényes az, amit lord Balfour saját hazájáról mondott: „A mi politikai gépezetünk, felfogásának alapjaiban, oly tökéletesen egyetértő népet tételez fel, mely nyugodtan megengedheti magának az eltérő nézeteket“.

E két körülményhez, amely a francia parlamentarizmust aránylag ártatlan szórakozássá enyhíti, járulnak még a következők: az ország tökéletes külső függetlensége, hatalmas tőkeereje és aránylag nagy általános, egyenletes jóléte. Ameddig az országnak sem külső épsége, sem benső jóléte nincsen veszélyben, ám hadd játsszék parlamentet a Bourbon Palota! Ha a nemzetnek ezek a legnagyobb értékei veszélyben forognak, akkor ez a játék úgyszólván megszűnik s megjelenik az „erős ember“, a „diktátor“, aki előtt szűkülve hunyászkodnak meg a parlamenti zenebona lehangosabb hősei. „Harminc év alatt — panaszkolta André Tardieu rezignáltan második kormányának egy „narancsmagon“ való elbukása után — Franciaországnak csak két erős kormánya volt:

Clemenceau-é 1918-ban, mert akkor megijedtünk a vereség veszélyétől — és Poincaré-é 1926-ban, mert akkor meg az államcsőd veszélyétől ijedtünk meg“. A gazdag, független, boldog individualista francia köztársaságnak tehát — ismételjük — van ugyan parlamentje, de csak a szükséghez képest van parlamenti kormánya: normálisan az országot a régi monarchikus, centralizált bürokrácia tartja rendben. Robert de Jouvenel szellemesen jegyzi meg, hogy a demokratikus Franciaországnak nincsenek is intézményei, igaz, hogy „bámulatosan jól megvan nélkülük“.

A PARLAMENTARIZMUS, ahol nincsenek meg normális működésének feltételei, amolyan luxus-intézmény: működése lassú, észszerűden, izgalmas és költséges. Németország tehát éppen a legrosszabb pillanatban vezette be közjogába a parlamentarizmust a forradalmi weimari alkotmányban.

Azon körülmények közül ugyanis, amelyek Franciaországban a parlamentarizmust viszonylag ártalmatlanná tették, a mai Németországban nincsen meg egy sem: sem a centralizált közigazgatás, sem a társadalmi szerkezet egysége és a gazdasági érdekek harmóniája, sem a külső függedenség s a nagy általános, egyenletes jólét. A porosz közigazgatás kétségtelenül jelentékeny centralizációja mellett ott van a föderalizmus: a birodalom és 17 birodalmi tagállam („ország“) saját adminisztrációja; ott van a kommunalizmus: a városok jelentékeny önkormányzata és az, amit Popitz államtitkár újabban „polükrtiának“ nevezett el: t. i. az a körülmény, hogy a közületi gazdálkodásnak több mint 70.000 egymástól többé-kevésbé függetlenül hordozója van: birodalom, országok, községek, a társadalombiztosítás különböző szervei, birodalmi bank, vasút és posta s egyéb közintézmények és vállalatok. Emellett a német társadalomnak nemcsak területi, hanem rendi széttagoltsága is a legnagyobb volt Európában, aminek a közjogi rendiség alkonyát messze túlélő fennmaradásához hozzájárult a „hivatás“ (Beruf) fogalmának jellegzetesen német és a luteránizmusban vallásos világnézetű emelt felfogása. Ugyancsak ebben az irányban hatott az a körülmény, hogy sem a birodalom, sem egy tagállama nem volt képes a dinasztikus államtól a nemzeti államig eljutni: hogy a frankfurti Paulskirche ábrándos szónokai helyett Bismarck a Hohenzollemek kardjával, „vérrel és vassal“ építette ki a német egységet. A francia parlamenttel szemben tehát, amelyben ugyan a frakciók egész légiójára tagolva mégis voltaképp úgyiszlólván egyeden társadalmi osztály képviselői ülnek: a francia nemzet zömét alkotó polgári osztály képviselői — a régi német Reichstagban csupán a német rendeknek, illetőleg a rendeket megörökítő társadalmi tagozatoknak képviselői foglaltak helyet: a földbirtokosok, a kapitalisták, a kispolgárok, a munkások és a római katolikusok reprezentánsai. Az általános titkos választójogból kikerült német birodalmi gyűlés voltaképp egyenes folytatója volt a régi rendi gyülekezeteknek s a dolgok ez állapotán már csak azért sem volt ok változtatni,—már csak azért sem alakulhatott át a Reichstag világos politikai állásfoglalásra képes nemzeti képviselővé, mert a nemzeti politikát úgysem ő csinálta s arra számottevő befolyást alig

gyakorolt. Így a német pártok egész következetesen inkább arra törekedtek, hogy az általuk képviselt rétegek érdekeit képviseljék a birodalmi kormányval szemben: vagyis az úgynevezett „Kuhhandel“-t tekintették legfontosabb feladatuknak. Ebben pedig lelkesen támogatta őket a birodalom kormánya, a maga „divide et impera“ politikájának nyugodt érvényesülése érdekében.

Ezért van az, hogy a világnézeti díszruhákba öltözött társadalmi érdekképviselőkre tagolt német birodalmi gyűlés, — noha a weimari forradalmi alkotmány előírta a közjogi parlamentarizmust, — mai napig sem találta meg a módját annak, hogyan tegye életképesé a parlamenti kormányzást. S a helyzet itt százszorta súlyosabb, mint Franciaországban, mert a párizsi kamarában ugyan minduntalan akad többség, amely a kormányt valami elvi kérdésben leszavazza, de olyan többség is mindig akad, amely az országos politika közvetlen életbevágó gyakorlati kérdéseiben a szükséges támogatást az éppen kéznél levő kormánynak megadja. A koalíciók, amilyen könnyen felbomlanak, olyan könnyen alakulnak újra, mert a francia társadalom említett nagy szerkezeti egysége mellett — amelyben a polgári kistőkés elem a túlnyomó — a politika csupán elvek szerint tagozódik, de nem a különböző rétegek érdekei szerint. A nagy demokratikus köztársaságban uralkodó politikai nézetek az elvi radikálizmust írják elő — minthogy minden politikai vélemény, amelynek polgári joga van, az ősi parlamentáris tradíciókhoz képest csak „ellenzéki“, „baloldali“ és „haladó“ lehet: a kapitalista polgári társadalom anyagi érdekei ellenben a gyakorlati konzervativizmust követelik meg. A franciának, mint mondták, balfelől van a szíve, de jobbfelől a pénztárcája: innen az avatatlan szemlélőnek megfoghatatlan jelenség, hogy a francia parlamentben hol „baloldali“ kormányok vannak „jobboldali“ többséggel, hol „jobboldali kormányok“ baloldali többséggel, hol pedig „vegyes“ kormányok, a szükséghez képest hol baloldali, hol jobboldali többséggel. Németországban azonban, ahol a párttagozatok reális társadalmi érdekkellentéteknek felelnek meg, nem ilyen könnyű változó többségekkel dolgozni, mert ez csak állandóan egyik vagy másik társadalmi érdekképviselőnek tett engedmények árán volna lehetséges: oly politika, amely a közérdeknek nagy kárával járna és Németország mai pénzügyi és gazdasági helyzetében a nemzetől elviselhetetlen áldozatokat követelne.

Egy gazdag, viruló és független ország megengedhet magának némi tékozlást a köz terhére, de az egykori ellenséges nagyhatalmak igája alatt álló, gazdasági és pénzügyi válsággal sújtott Németországnak a lehető legegységesebb, legészszerűbb és legtakarékosabb kormányzásra van szüksége, ha még élni akar. A mai világban az államháztartás és ennek révén az adózó, a közgazdaság amúgy is aránytalan terheket visel, amelyeket egy előző boldogabb kor, a nagy gazdasági virágzás és a fejlődő tőkegazdaság kora rakott az állam vállára: adminisztrációs, szociális, kulturális terheket. A mai kormányzás feladata ezeket a terheket valamiképpen összhangba hozni a társadalom csökkent teljesítőképességével: anélkül, hogy a kulturális haladásnak és a modern szociális gondoskodásnak nélkülözhetetlen vívmányait feláldozná.

Ennélfogva politikája állandóan ellentétben lesz hol az egyik, hol a másik, sőt többnyire valamennyi társadalmi réteg érdekeivel: a polgárság panasza az lesz, hogy közterhei túlságosan súlyosak, a munkásosztály arról fog panaszkodni, hogy a szociális gondoskodás nem kielégítő; a termelő a külföldi konkurencia, a kereskedő a vámvédelem túlzásai, a fogyasztó az árak magassága s a tisztviselő a fizetés csekélyisége miatt lesz elégedetlen. Kinek az lesz a kifogása, hogy túlsók a tisztviselő, akit fölöslegesen fizetnek, ki meg úgy véli, hogy túlkevés az állás s nem lehet „elhelyezkedni“. Egyszóval mindenkinek túlsók lesz az áldozat és túlkevés a jótétemény. Következésképpen mindegyik társadalmi réteg arra fog törekedni, hogy a fenntartás költségeit és a lebontás áldozatait a másokra hárítsa. A parlamenti kormányt pedig a különböző érdekképviselletekkel való állandó alkudozás teljesen megakadályozná abban, hogy az állam süllyedő hajójának kormányzását a legnagyobb körültekintéssel, egységesen átgondolt terv szerint és minden ingadozás nélkül vezesse.

Ezért a parlamentárizmus, amely csak amolyan úri fényűzés és izgalmas játék Franciaországban, a német köztársaságnak egyenes életveszedelme. Ámde „szükség törvényt bont“ s amint láttuk, hogy komoly nemzeti veszedelem esetén Franciaország kormányzása is elhajlik a parlamenttől független „diktatúra“ felé, ugyanúgy tapasztalhatjuk, hogy a mai Németországban, amelynek nehéz helyzetében állandó nemzeti veszedelmekkel kell küzdenie, intézményesen hajlik el a kormányzás a parlamenttől független „prezidenciális“ rendszer felé.

A valóságban tényleg nem megy végbe egyéb, mint megfelelő történeti kiválasztás két különböző kormányrendszer — parlamentarizmus és prezidencializmus—között, amikor papiroson mind a kettő benne van a weimari alkotmányban. Az Amerikai Egyesült Államok alkotmánya, amely a „prezidenciális“ kormányformát megteremtette, az államhatalom megosztásának elmélete szerint a törvényhozó hatalmat a népképviselőre, a végrehajtó hatalmat az elnökre mint államfőre ruházta s a kettőt szigorúan függetlenítette egymástól. Németországban ellenben a weimari alkotmány tervezői e két állami főszerv közé egy parlamentáris kormányt iktattak be. Az elnöknek minden ténykedése egy a parlamentnek felelős miniszter ellenjegyzéséhez van kötve és a kormány nem maradhat helyén, ha nem bírja a parlament bizalmát. A végrehajtó hatalom eszerint végső sorban nem az elnöktől, hanem a parlamenttől függ. Igaz, hogy a parlament döntései ellen az elnök fellebbezhet a szuverénhez, a néphez, vagyis a választóközönséghez, de ha ez utóbbinak verdiktje az elnök ellen üt ki, „papírforma“ szerint az elnöknek el kellene bocsátania kormányát, amely mögött nem áll a Reichstag többsége.

A tények azonban feldöntötték ezt a papiros-logikát. 1930 nyarán a Brüning-kormány, amelynek nem volt szilárd többsége a birodalmi gyűlésben s ott Németország pénzügyi csődjének elhárítására feltétlenül szükségesnek tartott javaslatait keresztülvinni nem tudta, feloszlatta a Reichstagot és pénzügyi intézkedéseit elnöki szükségrendelettel léptette életbe. Az új választások azonban nem hozták meg a

remélt többséget a kormánynak: sőt a Brüning-kormányban képviselt pártok még jobban megfogyatkozva tértek vissza a Reichstagba: a választóközönség tehát a kormány ellen „nyilatkozott“. Ennek dacára a kormány minden nagyobb nehézség nélkül meg tudta szerezni az új parlamentben azt a támogatást, amelyet a régi Reichstag nem adott meg neki s pedig anélkül, hogy a kormánykoalíciót valamerre kiszélesítette volna. Brüning voltaképp azóta is „diktatóriusan“, névleg a weimari alkotmány 48. szakasza alapján, de a valóságban ennek kereteit tetemesen kiszélesítő módon, elnöki szükségrendeletekkel kormányoz s ezeknek jóváhagyására mindaddig sikerült az „ellenzéki“ Reichstag többségét megnyernie.

Mindnyájan tudjuk, hogy ennek a körülménynek magyarázata a szociáldemokrata párt támogatása; ezt pedig Brüning kancellár annak köszönheti, hogy az 1930 szeptemberi választásokon a Hitler-féle Nemzeti Szocialista Párt, vagyis a német fasizmus képviselője, hatalmas előretöréssel a Reichstag második legnagyobb pártja lett s azóta is tapasztalt állandó erőteljes térnyerése folytán feltehető, hogy egy újabb választáson esetleg a parlament többségét is sikerülne megszereznie. A parlamentáris német pártoknak tehát végeredményben nem igen van más lehetőségük, mint választani Hitler és Hindenburg diktatúrája között. Csak természetes, hogy a parlamentárizmus hívei Hindenburgot választják, akinek diktatúráját „kivételes“ és „átmeneti“ rezsimnek tekintik s akitől éppen a „normális“ állapotok helyreállítását várják: a liberális-parlamentáris intézmények megóvását a fasiszta forradalom ellenében. A mai Németország egyik legnagyobb közjogásza könyvet is írt annak bizonyítására, hogy a birodalmi elnök a weimari alkotmány hivatott védője s hogy kivételes hatalma ennek a feladatának ellátására képesíti.

OTTLIK LÁSZLÓ

Vége a következő számban